

Suzana Marjanić

Institute of Ethnology and Folklore in Zagreb

suzana@ief.hr

ORCID: 0000-0002-6158-3006

Data przesłania tekstu do redakcji: 29.11.2018

Data przyjęcia tekstu do druku: 28.02.2019

Od devedesetih: aktivističke i *artivističke* prakse – hrvatski slučaj*

ABSTRACT: Marjanić Suzana, *Od devedesetih: aktivističke i artivističke prakse – hrvatski slučaj* (From the 1990s Onwards: Activist and *Artivist* Practices – the Case of Croatia). “Poznańskie Studia Slawistyczne” 17. Poznań 2019. Publishing House of the Poznań Society for the Advancement of the Arts and Sciences, Adam Mickiewicz University, pp. 87–100. ISSN 2084-3011.

The article documents the relation of performance art, actions, interventions, happenings, and the democracy of capital for the ruling power through double optics. The first optics constitutes a niche within which art is treated as a crime, as in the case of e.g. the individual guerrilla action *Black Peristyle (Crni Peristil)* from 1998, the author of which was summoned for interrogation at the Department for Terrorism and War Crimes.

The second optics constitutes a niche within the framework of which art engagingly views *what* is political, *what* is criminal, *what* is taking place in this Balkan *planetarium* of ours – thus demonstrating that personal is (indeed) political – on the example of the independent scene on the one hand (Močvara Club and ATTACK!; I only address the independent scene of Zagreb on this occasion), but also the concept of “Green Democracy” (whereby I used the syntagma by Vandana Shiva) on the example of the activist practice of Animal Friends, as well as the examples of the artistic practice of multimedia artist Ivan Mesek, who also sought to indicate the suffering of animals on the barbed wire (Hungarian-Croatian and Slovenian-Croatian borders). With the aforementioned examples from the niche of animal rights, I sought to document the refugee crisis on the Balkan Route through the optics of equalising speciesism (species-based discrimination) and racism.

KEYWORDS: Igor Grubić; *Black Peristyle* (1998); performance art; independent scene in Croatia; transition; democracy of capital

Prvi slučaj: Igor Grubić i *Crni Peristil* – crna mrlja na duši...

Kao što je navedeno u povodu Eurokazove predstave *Pjesma cvrčka* (dramatizacija Krležine novele *Cvrčak pod vodopadom* iz 1937. godine), Hrvatska je država lošega gospodarskog stanja:

* Ovaj je rad sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2016-06-2463 (Naracije straha: od starih zapisa do nove usmenosti).

(ukupna stopa rizika od siromaštva prema podacima iz listopada 2016. je 20 %; stopa registrirane nezaposlenosti za svibanj 2017. iznosi 11,7 %) i relativne političke nestabilnosti (parlamentarni izbori u protekle 2 godine održani su 2 puta) te spada u skupinu „starih društava“ (udio starijih od 55 godina prema popisu iz 2011. iznosi 31,3 %). Unatoč lošem stanju na razini cijele države, u posebno se nepovoljnom položaju u odnosu na izloženost riziku od socijalne isključenosti nalaze osobe starije od 54 godina (*Pjesma cvrčka*, 2019).

Što se tiče stanja nacije u tranziciji te socioloških i političkih studija (dakle, ne žutog tiska, kao što me je jednom prigodom jedan od recenzenta optužio) koje govore o sprezi politike i kriminala u Republici Hrvatskoj, ovom prigodom možda je dovoljno navesti podatak s prve i završne stranice knjige *Hrvatska u mreži mafije, kriminala i korupcije* Darka Petričića. Naime, knjiga započinje zabrinjavajućom objavom prvoga hrvatskog predsjednika o 200 odabranih pojedinaca ili pak obitelji koje bi upravljale Hrvatskom, koja se, dakle, mnogima tada začudo nije učinila etički problematičnom. Na posljednjoj stranici Darko Petričić navodi podatak o tome da je iz Hrvatske u razdoblju od 1991. do 2001. godine izneseno oko 35 milijardi dolara. I dalje njegovim riječima:

Prema novijim procjenama, koje su rađene oko 2008. godine, taj je iznos povećan na astronomskih 50 milijardi dolara (S. Radović: *Tko je jamio, jamio!*). Senat [Američki senat, op. a.] je isto tako raspolagao podacima o fiktivnom duhu Hrvatske kojim se zadužuje zemlja, a krediti završavaju na privatnim računima hrvatskih političara (Petričić, 2009, 444).

Naravno, pri tome uopće ne gajim utopijske iluzije o socijalističkom razdoblju u kojemu sam proživjela dvadesetak godina (cf. Marjanić, 2014, 904).

U tekstualni retrovizor o relaciji umjetnosti performansa, akcija, intervencija, hepeninga i kriminala uzela sam nišu u okviru koje se umjetnost počinje tretirati kao kriminal, kao npr. individualna gerilska akcija *Crni Peristil* iz 1998. godine, čiji je autor pozvan na obavijesni razgovor na Odjel za terorizam i ratne zločine. Pritom je navedena akcija-intervencija ostala upisana kao prva akcija s podlogom građanske inicijative u Republici Hrvatskoj, dakle, u demokratskom kontekstu, nacionalističkoga modusa vladine „moći na vlasti“ (u Sloterdijkovu određenju moći), protiv koje je sâma akcija i bila usmjerena.

Navedena anonimna individualna gerilska akcija *Crni Peristil* (održana u noći s 10. na 11. siječnja 1998. kao tridesetogodišnja posveta

kolektivnoj gerilskoj akciji *Crveni Peristil*) organizirana je kao prva akcija i provokacija s podlogom građanske inicijative devedesetih u Hrvatskoj, tj. akcija iznimne građanske hrabrosti, od koje je prošlo dvadeset godina i ostaje upisana u povijesti vizualnih umjetnosti lokalne scene kao jedina intervencija od devedesetih takve izvedbene snage, dakle, od uvođenja tzv. demokracije za koju je umjetniku Igoru Grubiću postavljeno opasno pitanje „umjetnost i/ili terorizam“?¹.

Dakle, trideset godina nakon *Crvenog Peristila* Igor Grubić se nastavlja na auru te akcije-intervencije „reciklažom“, urbanom intervencijom, gerilskom individualnom akcijom *Crni Peristil*, koja je realizirana crnim i lako izbrisivim polikolorom ili aforističkim određenjem Željka Jermana (2002): nakon *crvenoga mraka* – SKJ uslijedila je reakcija na *crni mrak* – HDZ. Zsigurno je da što se tiče intervencija u javnom prostoru kod nas – u tako jakoj memoriji i s takvom snažnom austom ostaju samo te dvije akcije – kolektivna akcija *Crveni Peristil* iz revolucionarne 1968. godine i individualna gerilska akcija *Crni Peristil* s podlogom građanske inicijative trideset godina kasnije. Dakle, nakon crvenoga kvadrata (modificiranoga Crvenoga trga u Maljevičevoj suprematističkoj vizuri modificirane crvene boje – *Crveni kvadrat* iz 1915.) dobili smo Maljevičev crni krug, ali kao „mrlju na duši svakog pojedinca koji bi mogao doprinijeti da stvarnost bude drugačija, a to ne čini“, kako je to verbalno-memorijski i označio Igor Grubić u toj posvetnoj akciji nakon iskustva posljednjega rata, za koji je Tom Gotovac rekao da se odvijao kao rat između Evrope i Amerike na Balkanu. Naime, na vratima obližnje turističke agencije umjetnik je ostavio zalijepljenu poruku: „U čast grupi Crveni Peristil 30 g. poslije. Peristil poput magičnog zrcala reflektira stanje društvene svijesti“ (Igor Grubić, prema Marjanić, 2014a, 893).

Povijest se, dakle, ponovila i trideset godina nakon *Crvenog Peristila* ostvario se isti uzorak. Ipak, za razliku od crvene akcije, od koje je najveći postotak struke okrenuo glavu i interes, *Crni Peristil* je valoriziran i priznat². O alter-EU izvedbenim demonstracijama vezano uz ulazak

¹ Naime, s obzirom na pedesetu obljetnicu (2018. godine) *Crvenoga Peristila*, a dvadesetu obljetnicu *Crnoga Peristila*, zaustavljam se na *Crnom Peristilu*, što je prva akcija-intervencija u RH s podlogom građanske inicijative. Više o navedenim intervencijama pisala sam u knjigama iz 2014. (a) i 2017. godine.

² Oslanjajući se upravo na političku dimenziju, kao moto knjige iz 2017. godine uzela sam izjavu Igora Grubića povodom njegove anonimne individualne akcije *Crni Peristil*.

Hrvatske u Europsku uniju pisala sam jednom drugom prigodom (cf. Marjanić, 2017, 364–380), no s obzirom na auru splitskoga *Crvenoga Peristila* ovom prigodom podsjećam na građansku akciju u okviru koje je rano ujutro 1. srpnja 2013. grupa nezadovoljnih građanki i građana Splita postavila crni najlonski pokrivač na Peristil, izazivši time neslaganje s ocjenama političara da je ulazak u Europsku uniju najbolje što se Hrvatskoj dogodilo od osamostaljenja. Gestom prekrivanja Peristila crnim najlonom poručili su kako crna boja „reprezentira dubinu bezdana i srljanje hrvatske političke scene u bezglavu rasprodaju naše domovine, njene baštine i suvereniteta“ (Hina, 2013). Pritom je na letcima što su ih pripadnici te građanske akcije dijelili bila istaknuta riječ *ponerologija*, koju je ponudio poljski psihijatar Andrzej Łobaczewski, prema kojem je ultimativni izvor zla posljedica dvaju ljudskih faktora:

prirodnog ljudskog neznanja (ignorantnosti) i slabosti, te postojanja i djelovanja statistički male (4–8 % ukupne populacije), ali ekstremno aktivne grupe psihološki devijantnih osoba (psihopata). Ignoriranje (nepoznavanje) postojanja takvih psiholoških razlika prvi je kriterij ponero geneze koja otvara prostor da psihopati mogu nezapaženo djelovati (Hina, 2013).

Inače, izvedbe zabave i užitka, kao i manifestacije ulaska u Europsku uniju, dio su društva spektakla, odnosno prema Debordovu određenju, u društvu spektakla sve životne manifestacije se reprezentiraju kao spektakularna akumulacija prizora. U svemu tome građanin/građanka se transformira u gledatelja/gledateljicu, potrošače vizualnih spektakla, *Homo Spectator* – *čovjek promatrač* (Debord, 1999, 9)³.

Drugi slučaj: Nezavisna kulturna scena u Hrvatskoj: devedesete – slučaj ATTACK!-a i Močvare⁴

Drugu optiku ovoga članka čini niša u okviru koje umjetnost angažirano promatra *ono* političko, *ono* zločinačko, što se događa na ovom

³Kako je bilo i do sada, splitska policija potvrdila je kako joj je dojavljeno da je Peristil ujutro osvanuo prekriven crnim najlonom, ali je uklonjen prije dolaska policije. „«Performansi» su poručili kako crna boja «reprezentira» dubinu bezdana i srljanje hrvatske političke scene u bezglavu rasprodaju naše domovine, njene baštine i suvereniteta” (Hina, 2013).

⁴Navedeno sam poglavlje o nezavisnoj sceni, zbog pregleda odnosa onodobne „moći

balkanskom *planetarijumu*, demonstrirajući da osobno (zaista) mora biti političko. I u tome smislu ukratko bih rekapitulirala ono što je demokracija donijela, određenje nije donijela početkom devedesetih nezavisnoj kulturnoj sceni. Možemo reći da su nezavisni prostori (i ne samo u Zagrebu) djelovali u tom razdoblju demokracije kao nekoć u socijalističkom periodu u doba hladnoratovske podjele, kao drugi prostori, kao drugi javni prostori, kako su to interpretirali Katalin Cseh-Varga i Adam Czirak (2018). Međutim, dok se u Istočnoj Europi drugi javni prostor može odrediti kao prostor supkulture, undergrounda ili alternativne kulture u odnosu na prvu javnu sferu, u socijalističkoj Jugoslaviji, kako to pokazuje Miško Šuvaković (2018), druga javna sfera bila je koncipirana kao hibridna sfera. Sastojala se od privatnih prostora, izvaninstitucionalnih javnih prostora umjetnosti i kulture kao i institucija koje su bile pod državnom kontrolom (kao što su npr. studentski kulturni centri, amaterska kazališta i filmski klubovi), koji su evocirali iluziju o alternativnim oazama kulture i umjetnosti. Naime, s jedne strane dok je država kontrolirala te neoficijalne umjetničke prakse, ti drugi javni prostori radili su na demokratizaciji umjetnosti i kulture prema zapadnim modelima. Rekla bih da upravo u razdoblju demokracije Tuđmanova nacionalističkoga modela, ti nezavisni prostori (oaze) kulture djelovali su kao druga javna sfera u istočnoblokovskom dijelu u razdoblju socijalizma. Očito je da je Tuđmanova demokracija samo preuzela socijalistički model, no sada onaj *staljinskoga* koncepta (s obzirom na modus djelovanja), dakle bez potrebnih financija za djelovanje nezavisne kulture, što je uostalom vidljivo i od 2016. godine sa sličnim modelom „moći na vlasti“. Možda upravo navedeni modus demokracije (i onaj iz devedesetih i ovaj nakon 2016. godine) odgovara onome što se u teoriji naziva *post-demokracija*, odnosno paternalistička demokracija izvedena iz dihotomije elita – masa, „pametne elite i glupe mase koja treba samo raditi, dizati kredite, ulaziti u financijsko ropstvo, trošiti, moliti i glasovati“ (cf. Milarđević, 2013, 55–56).

Dokumentiram najnovijim slučajem. Naime, *crowdfunding* kampanjom Udruženje za razvoj kulture (URK) okončalo je 2017. godine mukotrpnu potragu za sredstvima za tisak (2018. godine) iznimne monografije

na vlasti” prema nezavisnoj sceni, strukturirala na temelju dvaju svojih prikaza monografija o ATTACK!-u i Klubu Močvara (cf. Marjanić, 2014b; 2018).

o Klubu Močvara, koji se smatra inkubatorom zagrebačke nezavisne scene, i to upravo na 19. Močvarin rođendan, koja je oformljena u Runjaninovoj ulici u Zagrebu (iza Botaničkoga vrta) 16. travnja 1999. godine, čime se nezavisna klupska scena u Zagrebu konačno izborila za kakav-takav stalan prostor, što je potrajalo, kao što je poznato, relativno kratko sa završnom selidbom u Tvornicu Jedinstvo 2000. godine. Ime *Močvara*, pored upućivanja na *off* scenu, jednako je tako u vrijeme njezina nastanka neke upućivalo i na subverzivnu igru riječi „moć vara“.

Glavni urednik navedene monografije Kornel Šeper prvi dio knjige (do 61. stranice) otvoreno, prijateljski posvećuje Galeriji ESCE, njezinome razdoblju od 1990. do 1991. godine, kada su Galeriju ESCE vodili Damir Bartol Indoš i Helena Klakočar, odnosno kada se navedeni multimedijalni prostor očitovao kao jedini zagrebački prostor kulturne različitosti i otvorenosti. Ta otvorenost nastavljena je projektima Parainstituta Indoš i njegovom posvećenosti džainističkoj filozofiji i antipsihijatriji Ronalda D. Lainga u alatnici Močvare (garaža bivše Tvornice Jedinstvo). Upravo predstava/performans *Vrata* čini Indošev manifest neostvarene ideje Parainstituta Indoš, kojoj je cilj umjetničkom praksom, parafrazirajući ideju džainizma, činiti dobro na granicama ljudskih mogućnosti i dogovorenih pravila koje bi umjetničko djelo trebalo poštivati. Nažalost, do danas, kako navodi Indoš u *Kronologiji* monografije, prostor nije doživio adaptaciju te Parainstitut u tome smislu i nije zaživio u onom segmentu kako je želio⁵.

Istaknula bih pritom kao iznimnu vrijednost *Kronologije*, koju je sastavio muzički kritičar, muzičar, novinar i publicist Ante Perković, i segment o *radničkoj povijesti* navedenoga prostora koji je početkom devedesetih postao ne-mjesto, kako bi to teorijski učvrstio Marc Augé. Dakle, *Kronologija* prati događanja od omladinske Tvornice Jedinstvo, Tvornice uređaja za kemijsku i prehrambenu industriju Jedinstvo, osnovane 1946. godine, nakon nacionalizacije radionice Miloša Zagorca u Ilici 152, a sâm naziv

⁵ Istaknula bih ono što je kantautor šansone Mance (Milan Manojlović) rekao, a čime je Ante Perković uokvirio svoju priču o URK-u, da je Močvara prostor gdje je apsolutno dozvoljeno sve osim govora mržnje, da je riječ o prostoru u kojem dva znači, kako to pjeva Mance, MI. I tu se upravo nekako može zaokružiti priča o izvedbenom močvarnom biotopu, koji se račva na tri segmenta – na KUM (koji otvara pozornicu i srednjoškolskim izvedbenim grupama), Galeriju Močvara i Parainstitut Indoš, uz bogat glazbeni segment kojemu je dako i posvećen najveći dio ove iznimne monografije.

Tvornica Jedinstvo dobila je u znak sjećanja na omladinu Jugoslavije, koja je pridonijela brzom izgradnji toga objekta. Nadalje, 1991. godine počelo je sustavno uništavanje stečevine Tvornice – 1995. godine u Jedinstvu su radila samo 282 radnika, a 1990. bilo ih je 1667 zaposlenih (Šeper, 2018, 407)⁶.

Osobno Močvarinu monografiju doživljam u tom nekom opisnom i opasnom krugu kako smo preživjeli devedesete, i to ne samo politički već i kulturološki, dakle kako smo preživjeli devedesete i bez klupske nezavisne scene. Dakle, sve do ATTACK!-a (Autonomna tvornica kulture) 1997. godine, a onda i Močvare, koja je *ustoličena* 1999. godine iza Botaničkoga vrta u Zagrebu, zagrebačka scena preživljavala je bez nezavisne scene na dodijeljenom joj prostoru/zonama autonomije. Inače, *Kronologija* je završena s godinom 2017., kada je izdana građevinska dozvola za projekt rekonstrukcije Pogona Jedinstvo (gdje se jedno vrijeme nalazio i ATTACK!), a posljednja rečenica u tom kronološkom slijedu sve govori: „Omladinska tvornica s početka priče i dalje radi: u alatnici je D.B. Indoš, u maloj dvorani Močvara, a u velikoj Pogon“ (Šeper, 2018, 414).

Zaustavljam se sada na drugom inkubatoru nezavisne kulture devedesetih u Hrvatskoj: listopada 1997. godine osnovan je ATTACK! (Autonomna tvornica kulture, Zagreb; danas Autonomni kulturni centar) kao Društveni i kulturni centar, a ideju privremenih autonomnih zona demonstrirao je već na samom početku nizom akcija i događanja izvedenih na javnim prostorima grada. Tako je u broju 9 *Newslettera Autonomne tvornice kulture* iz 1999. godine navedeno kako je ATTACK! od listopada 1997. organizirao 82 performansa, od kojih je 51 izveden u okviru FAKI-ja (Festivala

⁶Nadalje mogu spomenuti da je URK u razdoblju 1997. – 1998. djelovao utorkom u Klubu Rupa na Filozofskom fakultetu u Zagrebu te da se Rupa može smatrati nekim predmočvarinim razdobljem, gdje sam 1997. godine imala prigodu prisustvovati prvoj izvedbi monodrame *Zašto sam postala javna pjevačica s 47 godina ili Strah od kloniranja* Dunje Knebl. Iznimna etnografska odnosno, kako sama sebe ipak radije iskreno predstavlja – *javna pjevačica*, to scensko događanje podnaslovno je odredila kao monodramu s pjevanjem na hrvatskom (medimurskom), engleskom, indonezijskom i ruskom jeziku, a izvedbeno je osmišljena kao imaginarni razgovor s Krešimirom Dolenčićem. Naime, povod i potreba za pripovijedanjem, izvedbom te monodrame Dunja Knebl je označila vlastitom poviješću nevolja (u stilu Abelardova djela *Historia calamitatum*) koje je doživjela na dodjeli nagrada Porin, gdje je morala pristati na ulogu umjetnice *klona*, kloniranoga pjevanja na *playback* (cf. Marjanić, 1997, 16–20).

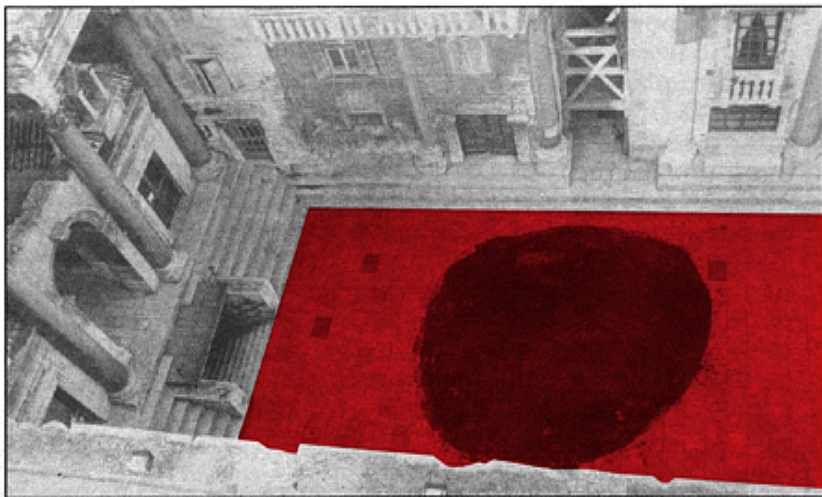
alternativnog kazališnog izričaja) te nekoliko uličnih performansa, inicijativa, kojima nije poznat broj. O ATTACK!-u ukratko recimo da je ne-stranačka, neprofitna, nevladina, volonterska udruga građana i građanki, osnovana 1997. godine kao Autonomna tvornica kulture, koja stvara i širi kulturnu i političku alternativu te alternativnu ekonomiju, osiguravajući prostor u javnosti svima koji se žele kreativno izraziti i sudjelovati u promjenama na lokalnoj razini koje vode slobodnom društvu.

Dakle, ATTACK! je tih godina organizirao akcije slične onima u alter pokretima u Zapadnoj Europi i SAD-u – npr. akciju *Reclaim the Streets – Ulice ljudima, Food not Bombs – Hrana, a ne oružje*, kao i zauzimanje prostora – skvotiranje. Mlada je ekipa sudjelovala na različitim prosvjedima, od kojih je najupečatljiviji zasigurno ostao onaj za vraćanje imena Trgu žrtava fašizma 9. svibnja 1999. godine. Ukratko, ATTACK! je ideju privremenih autonomnih zona (dakako, prema konceptu Hakima Beya) shvatio ozbiljno, i to pokazao kroz svoje ulične intervencije i akcije skvotiranja.

Ujedno od samih početaka ATTACK! društveni aktivizam predstavlja kroz umjetnost te Tihomir Milovac daje značajan prostor ATTACK!-ovoj sceni na 25. zagrebačkom salonu. Osim toga bilo je tu mnoštvo *artivističkih* praksi (u smislu određenja *artivizma*, aktivističko-umjetničkih praksi, kako ih je postavio Aldo Milohnić), posebice što se tiče prvih godina ATTACK!-a. Spomenimo da je u organizaciji Igora Grubića u suradnji s ATTACK!-om 10. srpnja 1998. ostvarena ulična manifestacija *Knjiga i društvo – 22 %* kao zajednički istup-reakcija tridesetak umjetnika zbog uvođenja poreza na dodanu vrijednost na knjige. Bila je to ujedno prva kolektivna art-akcija u Hrvatskoj iste godine u kojoj je Grubić svojim performansom u kojemu je koristio mete/ustrijele obnovio auru *Crvenoga Peristila* kao „mrlje na duši svakog pojedinca koji bi mogao doprinijeti da stvarnost bude drugačija, a to ne čini“ (Igor Grubić, prema Marjanić, 2014a, 893).

Razgovor između Vesne Janković i Marka Strpića u navedenoj monografiji oživljava sjećanja na pokretanje ATTACK!-a u listopadu 1997. godine, u doba – kako ističe Vesna Janković – potpuno konstituiranog autoritarnog i nacionalističkog režima HDZ-a, kada je alternativna kultura gotovo potpuno zamrla (gradska vlast zatvara klubove; u Zagrebu se, naprimjer, zatvaraju klubovi Kulušić, Lap/Lapidarij), no s druge pak strane konstituirala se vrlo živa civilna aktivistička scena, na kojoj

je djelovalo mnoštvo politički angažiranih grupa u rasponu od ženskih, antiratnih, anarhističkih, ljudsko-pravnih i LGBT do medijskog aktivizma *ARKzina*, Zamira i šarolike fanzinske, uglavnom anarho-punk scene. Riječ je o platformi mnogih današnjih kulturokruga kao npr. *Fade In*, koji nastaje 1999. godine upravo u sklopu ATTACK!-a kao inkubator angažiranoga filma i videa. Nadalje, već spomenuti FAKI, pa glazbena scena na kojoj je djelovao neko vrijeme i naš prvi feministički *punk*-bend *Schizoid Wikler's* (namjerno pogrešno napisanoga i odabranoga naziva) itd. Zahvaljujući upravo ATTACK!-u, Zagreb je u drugoj polovici 90-ih figurirao kao okupljalište (naravno, i zbog postratne situacije) mlađih – studenskih, ali jednako tako i srednjoškolskih izvedbenih skupina koje su iskušavale nove izvedbene modele i (po)etike (npr. *Schmrtz Teatar*), pa tako i (po)etike feminističke paradigme (npr. *Not Your Bitch!*)⁷.

Nakon crvenog pravokutnika, crni krug: Peristil uzvraća udarac

Fot. 1. Igor Grubić, koloristička intervencija na novinsku fotografiju koja je spojila akciju *Crveni Peristil* (grupa Crveni Peristil, 1968.) i *Crni Peristil* (Igor Grubić, 1998.): „Nakon crvenog pravokutnika, crni krug: Peristil uzvraća udarac“

⁷ Ovom sam se prigodom zadržala samo na nezavisnoj sceni u Zagrebu.

Treći slučaj: Zelena, Zemljina demokracija ili Zemlja bez granica vs. demokratski mentalni bedemi

U kontekstu navedenih akcija nezavisna scena Kluba Močvare i ATTACK!-a devedesetih je održala brojna zelena predavanja i na tragu *Zelene demokracije* fizičarke, ekološke aktivistice Vandane Shive koja je nedavno, 2015. godine, održala predavanje o navedenoj temi na *Subversive Festivalu* u Zagrebu, kao što je i gostovala u Sisku u sklopu Foruma za prehrambeni suverenitet⁸.

Tako su među prvima iz niše prava životinja aktivisti Prijatelja životinja (prva generacija aktivista/aktivistica upravo je proizašla s ATTACK!-ove scene) na Međunarodni dan prava životinja, 10. prosinca 2015. godine, akcijom privlačenja pažnje na glavnom zagrebačkom trgu ukazali na smrtonosne zidove, ograde, žilet-žice koje sasvim normalnima smatraju i slovenska i hrvatska vlada, kako ona bivša, tako i sadašnja. Naime, i nekoliko mjeseci nakon postavljanja žilet-žice, točnije nekoliko dana prije Uskrsa 2016. godine, na hrvatsko-slovenskoj granici odjednom su je predstavnici slovenske policije počeli uklanjati, s najavom kako će umjesto te koncentracijskologorske žice postaviti panelnu ogradu, koja će, kao što su neki isticali, „izgledati pristojnije“ i neće ubijati tzv. divljač. Jednako je tako i udruga za prava životinja Za živali! u Mariboru priredila sličnu akciju s time da je u program uvela i slobodarski koncept društva bez granica.

U kontekstu teme „Zemljine demokracije“ podsjećam i na kratki film *Šumska koncertina* (2016) multimedijalnoga umjetnika Ivana Meseka, koji je snimio sa Zefreyjem Throwellom, a koji tematizira stradanje životinja na žilet-žici postavljenoj na granici između Slovenije i Mađarske, te kako su, određenjem Ivana Meseka, tako na neki način i životinje dobile nacionalnost, jer više ne mogu slobodno migrirati preko granica. Pritom su umjetnici nabavili patku, zeca i fazana te s njima došli u policijsku upravu pitajući – *kiničkom* strategijom (u Sloterdijkovu određenju),

⁸Iz brojnoga biograma Vandane Shive, ovom prigodom izdvajam, pored poznate čijenice da je sudjelovala u nenasilnom pokretu Chipko tijekom 1970-ih, jedna je od čelnih osoba *Međunarodnog foruma za globalizaciju* (zajedno s Jerryjem Manderom, Edwardom Goldsmithom, Ralphom Naderom, Jeremyjem Rifkinom i dr.), kao i istaknuta osoba pokreta za globalnu solidarnost poznatog kao alterglobalizacijski pokret (Shiva, 2015b).

kojom se izvedbeno mogu razbiti svi spektakli ciničke moći – gdje se za njih mogu nabaviti i izraditi putovnice. Tada su izradili lažne dokumente za životinje i s njima došli na hrvatsko-slovensku granicu. Službenik je umjetnike vratio te su bili primorani pronaći adekvatno mjesto, udaljeno od žilet-žice, kako bi životinje pustili u prirodu. Od snimljenog materijala o toj akciji montirali su kratki film koji problematizira temu izbjeglica i zatvaranja granica, a film je prikazan, među ostalim, i na filmskom festivalu u Cannesu 2016. godine (cf. Franceschi, Mesek, 2018, 118–119).

Fot. 2. Prijatelji životinja na Međunarodni dan prava životinja, 10. prosinca 2015. godine, akcijom privlačenja pažnje na glavnom zagrebačkom trgu ukazali su na smrtonosne zidove, ograde, kaveze i žice; prva reakcija u Hrvatskoj protiv žilet-žice i u ime životinja (cf. „Dan prava životinja...“, 2015, [http](http://www.prijatelji-zivotinja.hr/)).

Fot. 3. Ivan Mesek i Zefry Throwell, *Šumska koncertina*, Varaždin 2016., kratki film

Zaključno o umjetničkim i aktivističkim, *artivističkim* praksama usmjerenih protiv mentalnih i metalnih bedema

Navedenu sam temu zaokružila konceptom „Zelene demokracije“ Vandane Shive, i to na primjeru aktivističke prakse Prijatelja životinja, kao i umjetničke prakse multimedijalnoga umjetnika Ivana Meseka, koji su nastojali ukazati na stradavanje životinja na žilet-žici (mađarsko-hrvatska granica i slovensko-hrvatska granica). Iz niše prava životinja nastojala sam dokumentirati izbjegličku krizu na Balkanskoj ruti, i to kroz optiku izjednačavanja specizma (diskriminacije na osnovi vrste) i rasizma, čime sam ovom prigodom pokušala samo naznačiti jedan od etičkih problema demokracije na način Europske unije, njezinih mentalnih i metalnih bedema.

Literatura

- Augé, M. (2001). *Nemjesta: uvod u moguću antropologiju supermoderniteta*. Karlovac: Naklada Društva arhitekata, građevinara i geodeta.
- Cseh-Varga, K., Czirak, A. (2018). *Introduction*. U: *Performance Art in the Second Public Sphere. Event-based Art in Late Socialist Europe*. Ur. K. Cseh-Varga, A. Czirak. London – New York: Routledge – Francis & Tylor Group, str. 1–16.
- Cvek, S., Koroman, B., Remenar, S., Burlović, S. (ur.). (2013). *15 godina ATTACK!-a: Autonomna tvornica kulture*. Zagreb: Autonomni kulturni centar.
- Dan prava životinja obilježen žilet-žicom*. (2015). <https://www.prijatelj-zivotinja.hr/index.hr.php?id=2844>. 25.11.2018.
- Debord, G. (1999). *Društvo spektakla & komentari društvu spektakla*. Zagreb: Arkzin.
- Franceschi, B., Mesek, I. (ur.) (2018). *Ivan Mesek*. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti.
- Hina. (2013). *Split: Crni najlon na Peristilu*. <http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/split-crni-najlon-uklonjen-s-peristila-prije-dolaska-policije---292905.html>. 19.07.2014.
- Jermač, Ž. (2002). *Crveni i Crni Peristil*. „Jutarnji list“ 3. kolovoza, str. 36.
- Marjanić, S. (1997). *Fuga mundi Dunje Knebl*. „Frakcija“ br. 6/7, str. 16–20.
- Marjanić, S. (2014a). *Kronotop hrvatskoga performansa: od Travelera do danas*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Školska knjiga – Udruga Bijeli val.
- Marjanić, S. (2014b). Naša priča: 15 godina ATTACK!-a: Autonomna tvornica kulture. (*Prikaz monografije*). „Život umjetnosti“ br. 95, str. 138–139.
- Marjanić, S. (2017). *Topoi umjetnosti performansa: lokalna vizura*. Zagreb: Durieux – HS AICA.
- Marjanić, S. (2018). *Kako moć vara*. U: *Močvara i priča o URK-u*. Ur. K. Šeper. Zagreb: Udruženje za razvoj kulture URK. <http://www.plesnascena.hr/index.php?p=article&id=22002>. 17.06.2018.
- Međunarodni dan zaštite močvara*. http://www.vusz.hr/Cms_Data/Contents/VSZ/Folders/dokumenti/javanustanovazaupravljanjezasticenimprirodnimvrijednostima/aktivnosti/~contents/2MUJ2V SXLCUQS9AV/me-unarodni-dan-za-tite-mo-vara.pdf. 1.11.2018.
- Milardović, A. (2013). *Demokracija i postdemokracija. Rasprava o metodi*. U: *Demokracija i postdemokracija*. Ur. A. Milardović i N. Jožanc. Zagreb: Pan liber, str. 13–58.
- Milohnić, A. (2013). *Teorije savremenog teatra i performansa*. Beograd: Orion art.
- Petričić, D. (2009). *Hrvatska u mreži mafije, kriminala i korupcije*. Zagreb: Argus media d.o.o.
- Pjesma cvrčka*. (2019). <http://www.eurokaz.hr/v3/projects/pjesma-cvrcka#op%C5%A0-0irnije>. 21.02.2019.
- Shiva, V. (2015a). *Earth Democracy: Justice, Sustainability, and Peace*. Berkeley: North Atlantic Books.
- Shiva, V. (2015b). *Zemljina demokracija*. „Subverzivac“ br. 5, str. 7. <https://dokumen.tips/documents/subverzivac.html>. 6.07.2018.

Sloterdijk, P. (1992). *Kritika ciničkoga uma*. Zagreb: Globus.

Šeper, K. (ur.). (2018). *Močvara i priča o URK-u*. Zagreb: Udruženje za razvoj kulture URK.

Šuvaković, M. (2018). *Tactical Networking: Yugoslav performing and visual arts between East and West*. U: *Performance Art in the Second Public Sphere. Event-based Art in Late Socialist Europe*. Ur. K. Cseh-Varga, A. Czirak. London – New York: Routledge – Francis & Tylor Group, str. 32–44.